

Aby peníze dávaly smysl

Jiří Silný

17.09.2013

Současný finanční systém potřebuje změnu. Peníze vytvářené z velké části prostřednictvím úvěrů soukromých bank pomocí úroků vedou k systematickému zadlužování a enormnímu tlaku na zvyšování produkce a tím devastaci přírody.

Pod názvem uvedeným titulku se v Brně ve dnech 12. a 13. září konala konference pořádaná Katedrou environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity (MU) spolu s Trastem pro ekonomiku a společnost (TES), na jehož webu je zveřejněn program konference i řada [odkazů na studijní materiály](#).

Téma konference bylo velmi exotické. Šlo totiž o etické bankovníctví, tedy něco co se u nás jeví jako lochnesská příšera. Prý to někde někdo viděl, ale v české kotlině si vystačíme s divočáky. Navzdory tomu si pořadatelé dali za cíl „nastartovat proces vedoucí ke vzniku finanční instituce, která by umožňovala lidem v České republice nakládat se svými finančními prostředky eticky, společensky a environmentálně udržitelně.“

V úvodu konference Naďa Johanišová z MU vysvětlila, proč je přesvědčena, že současný finanční systém potřebuje změnu. Popsala, jakým způsobem peníze vytvářené z velké části prostřednictvím úvěrů soukromých bank pomocí úroků vedou k systematickému zadlužování a enormnímu tlaku na zvyšování produkce a tím devastaci přírody. I sociální dopady takového hospodaření jsou katastrofální, protože systematicky produkuje rostoucí nerovnost.

Proto jsou tak důležité alternativní koncepty fungování peněz. Cílem je, aby peníze fungovaly ne jako zboží, ale jako veřejný statek, jako politická a sociální instituce, sloužící veřejnému zájmu. Nad tím, jak peníze vznikají, jak se dostávají do oběhu a co a jakým způsobem financují, by měla být demokratická kontrola.

Na dlouhé cestě k prosazení takového cíle, je důležité, že už dnes existují i konkrétní příklady, jak alternativní finančníctví může fungovat. Ukázali to další referenti, představitelé evropských alternativních bank.

Šlo o banky, které samy sebe označují za etické a slibují vkladatelům, že jejich úspory nebudou investovány do neudržitelných nebo neetických projektů (fosilní energetika, zbrojařství apod.). Prostředky, které tyto banky spravují, naopak ve formě půjček podporují zpravidla lokální podniky, neziskové organizace, sociální podniky, ekologické projekty nebo poskytují půjčky jednotlivcům. K pravidlům patří transparentnost a tak banky zveřejňují, komu půjčky poskytují. Hospodaření musí být samozřejmě rentabilní, ale hlavním cílem činnosti není maximalizace zisku. Zpravidla jde o družstva, kde každý člen disponuje jedním hlasem a jak bylo na konferenci řečeno, za své „akcionáře“ považují i přírodu a budoucí generace.

Oskar Kjellberg, bývalý ředitel švédské bezúročné družstevní banky JAK <http://jak.se/> přednesl příspěvek s názvem Lokální peněžní ekonomika jak základ udržitelného rozvoje. Banka, jejíž počátky sahají až do třicátých let minulého století má dnes 38 tisíc členů. Původně se jednalo o spořitelni a úvěrní družstvo, ale pod tlakem nové legislativy po vstupu Švédska do EU se museli transformovat na banku. Banka nabízí svým členům osvobození od úrokových břemen – půjčky jsou bezúročné, platí se jen administrativní poplatek, pokrývající provozní náklady. Banka také nevyplácí žádné dividendy. Úvěr mohou získat jen družstevníci, k jejichž povinnostem patří také v bance spořit.

Kjellberg vysvětlil význam činnosti banky JAK a dalších podobných alternativních finančních institucí v širších souvislostech. Podle jeho názoru současný systém finančnictví reprezentovaný velkými bankami je v krizi, z které už se nevzpamatuje protože je svázaný z růstovým hospodářstvím založeným na snadné dostupnosti fosilních paliv. Tato éra končí, žijeme v přechodném období a je třeba aktivně vytvářet alternativní struktury zatím na lokální úrovni.

Kromě klasických služeb úvěrového družstevnictví JAK podporuje i nové modely lokálního financování, jako jsou „místní investiční společnosti“ – komunitní financování místní ekonomiky, při kterém se obyvatelé domluví, jaký projekt nebo podnik podpoří a složí se na úvěr k jeho rozjezdu. Jiný nápad přeměnění místní krachující obchod v komunitní družstevní prodejnu, která může fungovat zároveň jak úvěrové místo (nakupování na dluh, nebo i půjčka v hotovosti) i místo pro ukládání peněz. Při propojení více takových center lze pak finance sdružovat.

Účastníky konference zajímalo, jestli skutečně pracují bez úroků (ano), co dělají s volnými prostředky (půjčují je státu) nebo kolik mají zaměstnanců (30).

Malcolm Hayday, bývalý ředitel britské Charity Bank <http://www.charitybank.org/> a v současné době činný v Institutu pro sociální bankovníctví www.social-banking.org, který je střešovou organizací etických bank, se po dvaceti letech působení v běžném bankovním sektoru dalších dvacet let věnoval „bankovníctví s lidskou tváří“, přesvědčen o tom, že z bankovníctví se může stát nástroj sociální spravedlnosti a ekologické udržitelnosti. Jako nejobtížnější při zakládání etické banky vidí překonání nesčetných bariér, které vytvářejí zákonodárci. Obtížná je i naprostá změna myšlení, kterou přechod z komerční do etické banky vyžaduje a proto se tak obtížně hledají manažeři, kteří mají dostatečné dovednosti i správnou motivaci.

Etické bankovníctví se podle něj vyznačuje tím, že je provázáno s reálnou ekonomikou (odmítá spekulace) a pracuje se ziskem na férové a udržitelné úrovni (nominálně 7 %, bez inflace 4 %). Etické bankovníctví je přitom méně riskantní než je obvyklé, protože úzce spolupracuje s klienty a nepouští se do rizikových operací. Průměrné ztráty z nesplacených úvěrů tak činí 0,3 %.

Charity Bank soustavně sleduje dopady úvěrů, které poskytují především neziskovým organizacím, aby mohla své služby zlepšovat. Společně s klienty analyzují její pracovníci nejlepší možnosti využití získaných prostředků. V Británii je dnes mnoho lidí, kteří hledají alternativní možnost ukládání peněz a vznikají nové etické banky,

dokonce některé firmy takové zakládají. Růst objemu vkladů od propuknutí krize dělá 25 % ročně, což zřejmě není udržitelné, ale ukazuje to ztrátu důvěry k velkým bankám spojeným s příčinami krize.

Hans-Florian Hoyer popsal složitou historii vzniku GLS (Společná banka pro půjčování a dávání) největší německé etické banky. Jako i jiné alternativní ekonomické koncepty i tato banka se opírá o myšlenky zakladatele antroposofie Rudolfa Steinera. Penězům přisuzují tři funkce: směnnou, úvěrovou na podporu podnikání ale nejproduktivnější jsou peníze jako dar. Naopak učinit z peněz zboží a vytvářet je z ničeho je zhoubné.

I tato banka poskytuje možnost ukládat peníze tak, aby vkladatelé věděli, co se s nimi pak děje. Poskytuje bezúročné úvěry pro ekologické a sociální projekty, malé firmy, komunity. Poskytuje možnost sdílení likvidity a sdílení rizik mezi zákazníky. I počet klientů GLS roste rychlým tempem. Podle Hoyera je v Německu potenciál nejméně deseti milionů eticky orientovaných zákazníků, takže růst hned tak nepřestane.

Příspěvek Jaromíra Hoška z družstevní záložny Creditas, jedné z mála které přežily černý podzim kapmeliček v roce 1999, popisující novodobou historii českých záložen, poněkud zchladil atmosféru. Popsal stručně očekávání spojená s obnovou kdysi tak významných institucí družstevních záložen, která byla umožněna zákonem 87/1995 Sb. Jako příčinu rychlého rozvoje a ještě rychlejší pádu stovek nových záložen uvedl zejména zcela nedostatečnou legislativu a chybějící kontrolu. Další právní úpravy pak zakládání nových družstevních záložen prakticky znemožnily a ty, které dosud existují jsou k tlačeny k tomu, aby se změnil na banku.

Studie Mezinárodního měnového fondu z roku 2011 tak mimo jiné konstatuje, že na rozdíl od jiných zemí (např. Polsko, kde dobře funguje mnoho záložen) jsou družstevní záložny u nás příliš velké, neplní sociální funkce, nefungují na neziskovém principu, jsou obvykle vlastněny úzkým okruhem osob a mají malý rozsah činnosti. Budoucnost je nejistá, počítá se s tím, že dojde ke sjednocování regulace v rámci Evropské unie a i na této úrovni je tendence spíše pravidla zpřísnovat.

K optimističtější náladě v závěru prvního dne přispěl Ugo Biggeri, ředitel největší italské etické banky s názvem Banca Popolare Etica. V Itálii, kde bankovníctví vzniklo mají i etické banky dlouhou historii. Už v 16. stol. založili františkáni charitativní banku Monte di Pieta.

Banca Etica má 37 tisíc členů (z toho je 31 tisíc osob, ostatní jsou organizace) a spravuje vklady ve výši 837 milionů euro. Poskytuje 7000 půjček v celkové výši 770 milionů euro. Půjčky jsou zveřejňovány a tak vkladatelé vědí, kde se jejich peníze používají. Banka má 17 poboček a 24 „podomních bankéřů“. Jedna pobočka vznikla také ve Španělsku, úspěšnější jsou na jihu Itálie, kde mají běžné banky úvěrové ztráty kolem 12%, ztrácí Banca Etica jen 1%.

Banka je organizovaná jako družstvo a významnou roli hrají místní skupiny dobrovolníků. Také tato banka zaznamenává v posledních letech růst kolem 20% ročně. Ugo Biggeri upozornil že otázkou etického bankovníctví se začala zabývat Evropská komise a že existuje naděje, že další rozvoj etických bank časem podpoří.

K otázce jaká je možnost etickou banku založit v České republice se vyjadřovali zahraniční referenti zdrženlivě. Bylo zřejmé, že žádná z existujících bank nemá ani kapacitu ani chuť rozšiřovat se tímto směrem a navíc všichni zdůrazňovali, že banka může být úspěšná, jen pokud vznikne z místní potřeby a aktivity. Nezakrývali přitom, že zejména překonání legislativních překážek může takový proces značně prodloužit. Ochota pomoci znalostmi a zkušenostmi byla ale také viditelná.

Účastníkům v pracovních skupinách pak zůstal na druhý den konference obtížný úkol: poradit se o možnostech takové první kroky učinit. Uvidíme, jak rychle se to podaří.